

□ Geënceneerde fotografie

Rond 1980 kwam, vooral in Nederland, de *geënceneerde* fotografie op. Hierbij speelt de fotograaf met de (on)werkelijkheid, dat wil zeggen: de kunstenaar legt met zijn camera een door hemzelf in scène gezette ‘omstandigheid’ vast. De foto wordt – als een kunstwerk – een opzichzelfstaand beeld.

Teu Hocks, het mannetje

Teun Hocks (1947) is bedenker van fotosituaties, knutselaar, decorontwerper, fotograaf, regisseur, hoofdpersoon in zijn afbeeldingen en schilder. In de vaak *ingekleurde* zwart-witfoto’s treedt hij als *mannetje* handelend op. De kracht van Hocks is dat hij dingen die op zichzelf gewoon zijn, combineert tot iets vreemds.

De door hem gecreëerde situaties krijgen als het ware poëtische kracht. Het werk van Hocks nodigt uit tot het verzinnen van een *verhaal*, over wat er aan de foto is voorafgegaan en wat erna zal gebeuren. Hij zegt er zelf het volgende over: “Dat het verhalend is, vind ik zelf wel leuk. Ik voel me heel kwetsbaar. Ik probeer algemeen geldende dingen weer te geven, juist niet mijn eigen frustraties.”

Op enkele van de geëxposeerde *driedimensionale* foto’s kunt u Teun driftig met *handen* en *voeten* aan de gang zien om zijn *evenbeeld*, een gestroptaste *handpop*, te manipuleren. Door uw blik heen en weer te laten gaan, ontdekt u dat de figuurtjes ook *echt* gaan *bewegen*.

□ **H**enk Tas, een popkunstenaar

Fotografie is behalve een techniek voor visuele manipulatie ook een middel om beeldmateriaal toe te eigenen. *Pop-art* deed het met afbeeldingen uit de commercie, de media en de kunst. *Henk Tas* (1949) doet het met *cultfoto*’s uit de popmuziek. Hij geniet tot ver over onze landsgrenzen bekendheid als maker van zorgeloze, ogenschijnlijk naïeve tafereeltjes: een hilarisch minitheater dat is opgebouwd uit speelgoedpoppetjes, gadgets en gevonden voorwerpen. Eenmaal vastgelegd op de gevoelige plaat komt deze schijnwereld op magische wijze tot leven.

Toe-eigening is voor Henk Tas zonder meer een verworvenheid. Niets is heilig en alles kan naar eigen inzicht worden gebruikt. De werkelijkheid is voor hem in feite één groot bizar sprookje. In zijn geënceneerde foto’s – gevat in *exuberante*, buitenproportionele *lijsten* – wordt de ultra-moderne wereld grotesk en overdreven voorgesteld.

□ **E**lvis en Pinocchio

Ruimte, licht en perspectief zijn door middel van fotografie gemanipuleerd. Als een ondoorzichtig woud van oppervlakkige, maar ook verleidelijke symbolen, ontsproten aan Disneyland en de tv. Vermakelijk, ondoorgrondelijk, mysterieus en kitsch zijn mogelijke typering van Tas’ werk. Vermakelijk door speels combineren van beelden en iconen. Ondoorgrondelijk omdat de beelden nauwelijks te duiden zijn en iedere keer dat je ze bekijkt mysterieuzer worden. *Elvis Presley* kon niet meer op eigen kracht aan de terreur van de onbevredigde massa voldoen en zocht zijn heil in malle accessoires. In de twee werken die wij van Tas tonen, staat Elvis tegenover *Pinocchio*. De eerste als vertegenwoordiger van het ‘goede’, de tweede van het ‘kwaad’: de *marionet* Pinocchio die *mens* wordt.

□ **Erwin Olaf, de chroniqueur**

Aan de fotograaf *Erwin Olaf* gaven wij in 1990 een foto-opdracht die was geïnspireerd op een illustratie van de tekenaar *Peter Vos*. Erwin vertaalde dit idee in *De poppenspeler*: ‘Een fragment uit het leven van een poppenspeler en zijn vrouw’. Beiden bespelen kniepoppen, een dames- en een herenpop, die als laarzen tot aan de knieën reiken en driftig aan het voetjevrijen kunnen slaan.

Gedicht

Wij combineerden deze foto met een gedicht van *A.J. Luyt*, ‘Allegorie van handjes en touwtjes’ (1931), en maakten er een *Poppenspe(e)l-poëzieprint* van. In dezelfde periode verwierven wij van Erwin Olaf een van de *Royal Portraits* uit de serie *Blacks*, met de titel *19 februari 1990*. Op deze foto is een nar te zien, met een narrenstaf waarop de kop van de oud-Hollandse Jan Klaassen is bevestigd. De zwartgeschminkte figuur wordt omgeven door een lauwerkrans waaraan vier plastic speelgoedhandpopjes bevestigd zijn.

Ten behoeve van deze foto verstrekten wij aan de dichter *Simon Vinkenoog* de vrije opdracht ‘Denkend aan poppenspel ...’. Hij schreef voor ons het gedicht ‘Mimicri: un déjà disparu’. Reproducties van de twee getoonde foto’s – met de gedichten van *A.J. Luyt* en *Simon Vinkenoog* – zijn in de museumwinkel verkrijgbaar. Illustraties van *Peter Vos* treft u aan op enkele briefkaarten die wij uitgeven.

□ **Chessmen**

Erwin Olaf Springveld (1959), alias Erwin Olaf, volgde de School voor Journalistiek in Utrecht. In 1982 begon hij als zelfstandig fotograaf bij het COC-blad *Sek*. De opdrachten stroomden al snel binnen: voor kledingmerken en voor buitenlandse homobladen. En in Nederland voor theatergroepen en voor tijdschriften als *Vinyl* en *Vrij Nederland*. Exposities in binnen- en buitenland volgden spoedig. Naamsbekendheid bij het grote publiek verwierf Erwin Olaf door de wekelijkse portretten die hij in 1987 maakte voor het weekblad *Haagse Post*.

De grote doorbraak kwam in 1988 met *Chessmen*. Een serie foto’s van een bizar schaakspel, waarin hoogzwangere vrouwen en dwergen de stukken uitbeelden: onherkenbaar vermomde, vrijwel naakte mensen, voorzien van horens en bijna middeleeuws aandoende wapens en ‘opgeluxe porno’. De figuren in *Chessmen* zijn gehuld in zwachtels, touwen, spinnenwebben en leren riemen. Het commentaar op zijn ‘schaakspel’ liep uiteen van “vernieuwend” en “bloedmooi” tot “verkapte SM”.

□ **Blacks**

Twee jaar na *Chessmen* kreeg Erwin Olaf dankzij een werkbeurs van het Ministerie van OCW de kans zijn vrije serie *Blacks* te maken. Zeventien portretten van zwartgeschminkte mensen in quasi-klassieke kostuums. Ze zijn omlijst door ovale lauwerkransen vol merkwaardige attributen. De kracht van *Blacks* zit hem in de rijkdom van het beeld, waardoor de kijker steeds nieuwe grappen en vondsten ontdekt.

De figuren in *Blacks* vallen op doordat ze geblinddoekt zijn. Olaf: “Ik vind dat blinddoeken goed werken. Ogen geven dominant het karakter weer. Ik leg de emotie liever in de aankleding en in de houding. Of de mensen vrolijk zijn of verdrietig, dat mag je als kijker zelf invullen.”

□ **M**askerade

Veel Nederlanders vinden Erwin Olaf eng en hardhandig, met al dat naakt en die verwijzingen naar pornografie en sadomasochisme. *Humor* is echter het toonaangevende element in zijn werk. Olaf gebruikt het seksuele in de kostumering en enscenering niet om zijn kijker op te winden. Het is verkleeding, maskerade, spel.

Theatraal

Olaf gebruikt die beelden theatraal. Hij ziet seksualiteit als een geïntegreerd onderdeel van het leven. Zijn foto's zijn niet oppervlakkig. Ze vallen op door hun fantasie en de technische perfectie. Enerzijds werkt hij met overdadige enscenering, anderzijds is hij bezig met erotiek en met de verschuiving van de normen daarin.

Hoewel Erwin Olaf ook slanke mensen fotografeert, wordt zijn wereld vooral bevolkt door dikke mensen en daarnaast ook door kleine mensen, oude mensen, travestieten en transseksuelen.

Olaf: "Mensen die er niet bij mógen horen en er desondanks juist heel erg bij willen horen, daar hou ik van." Zij die normaliter aan de kant staan, staan bij Erwin Olaf in het centrum. Daarmee draagt hij impliciet bij aan de emancipatie van randgroepen.

□ **B**arokkerig en decadent

Olaf omschrijft zijn werk zelf als "helemaal van deze tijd, maar toch barokkerig". De foto's van Erwin Olaf passen in een internationale stroming: het neosurrealisme. Hij is de *chroniqueur* van de gespeelde decadentie!

Op 31 oktober 2011 is Olaf onderscheiden met de Johannes Vermeer Prijs voor zijn hele oeuvre. De prijs is een staatsprijs voor de kunsten en in 2008 door de Nederlandse regering ingesteld om uitzonderlijk artistiek talent te eren en te stimuleren.

□ **M**useumbibliotheek

Wilt u meer weten over *geënceneerde fotografie* en over kunstenaars die zich met het poppen- en objecttheater en aanverwante kunsten bezighouden? Raadpleeg dan eens de *Poppenspe(e)lmuseumbibliotheek* en onze websites www.poppenspelmuseum.nl en www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl.

Zie ook: *Pamflet nr. 15a* en *nr. 122 (Marjo van den Boomen)*+ *Doepak nr. 97* en *catalogus prentuitgaven*.

- Afbeelding: *De poppenspeler en zijn vrouw*, zwart-witfoto. Erwin Olaf, Amsterdam (1990).
Klik op de [groene](#) woorden voor hyperlinks.